

ընել է. և վասն զի որտէն ելած խոր-
հուրդներն են որ մարդը կը պղծեն ու.

(Երբեք-հալո-ի-ն.)

ԱՅՍ ԱՌՎՈՐՈՒԹԻՒՆՍ

ՉԵՄ ԿԱՐՈՂ ԲՈՂՈՒՄ

Երբ արբեցողի մը ասեմք թէ այդ
չար մղու թիւնը թող, երբ հայհոյելի մը
ասեմք թէ մի հայհոյեր. երբ բարկա-
ցողի մը ասեմք թէ մի բարկանար.
վերջապէս երբ ամեն տեսակ մղկներու
և մեղաւանդներու կարեկցաբար իրաւո
տրուի թէ այդ արածդ քեզ վնասա-
կար է, մի հետեւիր այդ մղկեկան սո-
վորութեանդ, աշխատէ ետ կենալ
այդպիսի վնասակար բաներէ. նոքա
մեծաւ մասամբ կը պատասխանեն.
Այս սովորութիւնս չեմ կարող թողուլ.
Շատ խեղճ պատասխան մի է այս.
Եւ պատասխանողի յետին աստիճան
խեղճութեան նշան. բանզի այս որս-
տասխանով նա կը վկայէ որ ոչ այնչափ
բռնած՝ որչափ որ բռնաւորէ մի բռն-
նուած է. զոր չեմ կարող թողուլ՝ ասելը
կը նշանակէ որ անբաժան կերպիւ կու-
տուած է նորա հետ: Այսինքն այն-
պիսի բանի մի հետ որ թէ բազմաց
վկայութեամբ թէ օրինակներու յա-
ճախութեամբ և թէ նոյն խոսք մղկին
իւր գիտակցութեամբ կը հաստատեն
թէ վնասակար է:

Ահա այդպիսի վնասակար լինելը
հաստատուած բան է մի է որ կ'ասէ թէ
չեմ կարող զատուիլ. ինչ որ ասել է
թէ, Զիս կողոպտող և չարացար ի-
րեն ճառայեցնող առաջակից չեմ կա-
րող թողուլ. նոյնը ասել է. Այս առ-
կարութիւն չեմ կարող թողուլ:

Չեմք գիտեր թէ պատիւ որոնող
և ազատութիւն սիրող մարդիկ ինչպէս
կը զիջանին այս նուաաստութեանն յանձն
տառու, և չնչին ու վնասակար տուի-
րութեան մի գերի լինիլ, մինչդեռ բա-
րի խրատի մի հնազանդիլ չեն կամիր.
օգտակար օրէնքի մի հարստակիլը ա-
զատութեան հակառակ կենթադրեն.
չեմք գիտեր թէ ինչպէս բարոյական դե-
րութեան նիւթականէն ունեցած ա-
մենամեծ առաւելութիւնը չեն զգար.
իե՛նչ չեն ուղեր հասկանալ թէ « Որ
գործէ զմեզու ծառայ է մեղացն ու.

Մարդկան մէջ այսօր բիւրաւ որ
մղու թիւներ կան, ինչպէս են արբե-
ցութիւն, շուայտութիւն, հեշտախ-
տութիւն, նորոտիրութիւն, խաղա-
մղութիւն, օտարաց նմանելու մղու-
թիւն, և այլն: Այս ամենը կան մարդ-
կան մէջ, նա մանաւանդ մեր ազգին
մէջ, որովք իրենց տունները կը քան-
դեն և խաղաղութիւններն կը վրդովն.
այս ամենը չարիք են և մարդիկ այս
ամենուն չարիք և վնասակար լինելը
գիտնալով հանդերձ ամեն օր կը հե-
տեւին և ով որ համարձակի զիրենք
զգուշացնելու, ջաւօք օրափ կը պա-
տասխանեն թէ չեմք կարող թողուլ:

Մեր խօսքը առ այժմ՝ այս յայտնի
մղութեանց և մեղաց վերայ չէ. զոր
ամեն որ կը պատարակէ, նոյն խոսք մե-
լին ալ զօրաւոր կերպիւ կը հերքէ, այլ
այնպիսի սովորութեան մի վերայ է,
որ դժբաղդաբար մղութիւն համար-
ուած չէ այլ քաղաքավարութեան
կարգ անցած է. այն է, ճիսխտո գոր-
ծածութիւնը, զոր ողջամիտք այսօր միւս
մղութեանց կարգը կը դասեն:

Արդարեւ մղութեան կարգն ան-
ցած է այսօր ճիսխտո իւր խիստ ան-
կանոն գործածութեամբը: Գիսխտո
իւր շատ մի զղուելի և վնասակար ար-
դիւնքներովն հանդերձ մեր օրերը խիստ

ընդարձակ ծառաբեցաւ : Ատեն մի ա-
մօթ կ'ազդէր, այսօր պարծանք կը հա-
մարուի : Կար ժամանակ, որ տղայն՝ թէ
և զուկի տէր, բայց իւր հօրը քով չէր
ծխէր և մեծերէն ակնածութեամբ կը
խուսէր : այսօր հայրը որդւոյն, թէեւ
սրտանի կամ մանուկ, ծխախոտ կը
տայ, և մեծերը փոքրերուն ծուխ կը
հրանցնեն, որով կը յայտնեն թէ ցըն-
դական ծուխի արժէքն ունի իրենց
պատիւը :

Կար ժամանակ՝ յորում ծուխ գոր-
ծածող կանայք անպարկեշտ կը համա-
րուէին, և յիրաւի, ծխող կիներ խիստ
անշնորհք կ'երեւի և զղուանք կ'առ-
թէ խոհուն տեսողաց : Մօլի կանայք
իրենց այդ մօլութիւնը արդարացնե-
լու և այլոց առջեւ անբասիր լինելու
համար չը գիտեմ ինչպէս յաջողեցան
խիստ պարկեշտ ընտանեաց մէջ ալ
մօլցնել և յարգելի բան մի երեւցնել :
Գիտէինք որ ընդհանրապէս բոլոր մօ-
լիներուն բնութիւնն է այս, որ կու-
ղեն և կ'աշխատին իրենց մօլութիւնը
տարածել, հասարակաց բնէլ, որպէս
զի իրենք միայն չերեւին և չանարգ ա-
նին, և յաջողելու համար ամեն ճիգ կը թա-
փեն և ամեն հնարք կը գործածեն, վայ-
այնպիսի անպորձ և անիրաւ թշուառ-
ներուն որ մօլիներու օրօքացթիւն մէջ
կ'անկանին : Գիտէինք, կ'ասեմ, մօլի
ներու այս բնութիւնը բայց ոչոքայի
յաջողութիւն գտնելն արդարեւ դու-
մանարի է

Թերեւս ըսուի թէ, — Միախոտն
ինչու մօլութիւն պիտի լինի, — կը պա-
տասխանեմ թէ, Ամեն բանի չափա-
զանցութիւնը մօլութիւն է, և որով
հետեւ ծխախոտի գործածութիւնը
այսօր խիստ անասանման և կտրի չափա-
զանց է, միանգամայն և և միասակար
խի, ուրիմն մօլութիւն է :

— Եւ ինչ է նորո միասանը :

— Միախոտի այժմեան գործածու-
թիւնը միասակար է, նախ՝ վտան զի
տարապարտ տեղը մարդկան աշխա-
տանաց և բրտանց մէկ մասը գրաւած
է մինչեւ անգամ նորո կենսական սիւ-
տոյից կարեւ որ եղածէն զրկելով, բան-
զի կայ մարդ, որ անօթի կարող է կե-
նալ, բայց առանց ծուխի ոչ :

Երկրորդ՝ ծխող մի երբ ծուխ չու-
նենայ եւ եթէ նոյն միջոցին գտնելը
դժուար լինի, տխուր, անհանգիստ
և վհատեալ կը մնայ, եւ իւր մօլու-
թիւնը յարեցնելու համար տակէ ան-
կէ կրակի ծուխ ինդրել և այլոց դժ-
գոհութիւն պատճառել :

Երրորդ, առհասարակ ստամենը
կը սեւացնէ, եւ մարդու շնչոյն ժա-
հահոտութիւն մի տալով այլոց զղ-
ուանք ու դժգոհութիւն կ'առթէ :

Չորրորդ, ծխախոտը իւր թուա-
ւոր և աղային յառկութեամբը մար-
դուն ջղերը թուրացնելով, ստամենը
գրգռելով և և տկարացնելով ներքին
հիւթոյ բարիխոտեալութիւնը խանգա-
րելով կը մնասէ և զանազան տկարու-
թեանց կ'ենթարկէ, մանաւանդ տե-
սակ մի տառապեցուցիչ հազով կը
տանջէ :

Հիմա երրորդ, ծխած սենեկին մէջ
ննջելով թէ ծուխին հոտը և թէ ծը-
խախոտին արտաշնչութիւնը շնչելով
ոչ թէ միայն այլ եւ այլ հիւանդու-
թիւններ, այլ նաեւ հերթափութիւն
և մինչեւ իսկ երախայից մահ կը պատ-
ճառէ :

Միախոտին այսչափ և թերեւս առ-
կէ աւելի միասնելուն նայելով իւր
օգուտն խիստ աննշան է և այն ալ այս-
պիսի մոլեկան գործածութեամբ չէ,
այլ իբր գեղձ հարկը պահանջած ատեն
գործածելով և թողելով : Ինչպէս են
նաեւ բոլոր ըմպելիքներն, զորս մար-
դիկ այսօր իբր զուարճութիւն կ'առ-

միջնորդութիւն կամ քաղաքականութիւն կը գործածեն, որոց կարգն է մեր երկիրներու նկատմամբ սուրճն ու թէյը: Սոցա ամենուն առաջը կարող են առնուլ բժիշէք: Եթէ իբր դեղ պատուիրած ատենին գործածութեան օտոմանն ալ պատուիրէին: Զարմանալի չէ, որ մէք ուրիշ գեղեր մեր հիւանդութիւնը ստորջանալէն վերջը չեմք գործածեր, իսկ զանազան ոգեկոյ ընդերքներ և ծխախոտը, որք շատ դեղերէ աւելի զգուշիւ են, շարունակ կը գործածենք:

Բժշկական դեղորեկոյ մէջ ստակի մահառիթ թոյններ կան որք երբեմն հիւանդութեան նկատմամբ չարօրէն ու ժամանակովը գործածուելով մահ ուանէ կ'ազատեն. բայց անժամանակ և չարէն խիստ վարքիկ մաս մի տեւիլն մահ կ'առ թէ. կը խոստովանիմք որ ծուխն եւս և թէ այսպէս մանաւոր քանակութեամբ, հիւանդութեան մի ատեն միայն ուրիշ դեղերու պէս գործածուելով առողջանալէն յետոյ թուղուի, օգուաներ ունի: Թէ եւ նորա տեղը ուրիշ դեղեր ալ կարող են գործածուիլ:

Միտախոտի գործածութիւնը իւր յառաջադիմութեան առջեւ զոր սուր արգելք մի չը գտնալով հսկայաբաշխառաջացաւ և առանց օտոմանի մէջ որարփակուելու մարդկութեան ամեն տեսակ անգումներու մէջ մտաւ և խկոյն տիրեց:

Քանզի ինչպէս բնական էր, ճշխող աշխարհականն քահանայանալով մտաւ եկեղեցականաց մէջ վարդապետք չէին ծխեր, նոքա եւս նոյն պէս սկիզբէն ուսած լինելով և թուղու չուղելով կամ թողութեւն դուրսութեանց առջեւ յաղթուելով վարդապետանալէն վերջն ալ սկսան գործածել, և ամեն բարձրաստիճան եկեղեցականաց մէջ անգամ մտնելով դրժ-

գոհութեանց, գայթակղութեան և չոր օրինակ լինելու պատճառ եղան. այդչափ ընդհանրական ծառայութիւն ալ այսպէսով յառաջացած է: Քանզի մանուկը տեսնելով որ իւր ծնողքը ամենայն ախորժանօք ծուխը ներս կը քուշէ, և դուրս տուած ատեն զուարճալի, կամ թէ ասեմք, ծաղրելի երեւոյթ մի կ'ունենայ, կը սկսի ինքն ալ մանր մանր փորձեր ընել և ապա կ'ուսանի. պատանին և երիտասարդը տեսնելով որ բաց 'ի իւր ծնողքներէն, իւր հագեւոր հովիւներն ու ուսուցիչներն ալ կը գործածեն, ուստի շարունակ ամեն տեղ ամեն անձի վերայ մի և նոյն բանը մի և նոյն կերպով տեսնելով բնական հակամիտութիւն մի կ'ունենան նոցա նմանելու, մանաւանդ նոցա վատ օրինակին քան թէ լաւին. և ահա այս կերպով մանկունք և պատանիք իրենց վափուկ հասակէն կը սկսին ծխելու վարժուիլ, և յանգէտս իրենց մարմինը կը թունաւորեն. և հուսկ ապա սեւ սեւ առամներու, ակտաւոր թորերու, շնչարգելութեան, կրծոց ճեղման, առաւապեցուցիչ հաղերու և այլ հիւանդութեանց տէր կը լինին. և նոյն իսկ այս վտանգեալ ժամանակին և թէ իրատես որ թողուն իրենց սյա մղութիւնը պիտի պատառփոտեն թէ. կուզեմ, կ'աշխատիմ թողոյ բայց չեմ կարող. Թէպէտ կան շատեր ալ, որ իրենց մղութիւնը անտի պատճառաբանութեամբք արդարացեալ կուզեն և մութեան կարգը չեն ուղեր դասել. շատերն ալ յամառ կամակարութեամբ իրատի և յանդիմանութեանց չեն ուղեր անալ, այնպիսեաց հետ խօսելու ոչ խօսք ունիմք և ոչ ալ խօսքերնին լսելու գլուխ: Մեր խօսքը թող լինի անոնց հետ որ սրտանց կուզեն թուղու, բայց տկարամտութեամբ կը համարին թէ չեմ կարող թողոյ:

(Շարունակելի է)